

Μελέτη διερεύνησης των γνώσεων, των πεποιθήσεων και της στάσης του πατέρα στο Μητρικό Θηλασμό

Παρασκευή Βοϊάκη*
Στέλλα Παλιάτσιου*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα έρευνα έχει σκοπό να διερευνήσει τις γνώσεις, τις αντιλήψεις και τη στάση του πατέρα αναφορικά με το μητρικό θηλασμό, όπως αυτές καταγράφονται σήμερα στην ελληνική κοινωνία τις πρώτες ημέρες μετά τη γέννηση του παιδιού του.

Η έρευνα διεξήχθη σε Δημόσιο Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο, σε δείγμα εκατό (100) πατέρων των οποίων οι γυναίκες γέννησαν στο διάστημα Ιουλίου-Αυγούστου 2005. Ως μέθοδος συλλογής των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε πρωτότυπο αυτοσυμπληρούμενο ερωτηματολόγιο. Η συμμετοχή στην έρευνα ήταν ανώνυμη και προαιρετική.

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι μολονότι οι συμμετέχοντες δήλωσαν σε μεγάλο ποσοστό ότι είχαν ενημερωθεί για το μητρικό θηλασμό, εντούτοις αγνοούσαν σημαντικές συνιστώσες για τον τρόπο που τελικά αυτός επιτυγχάνεται. Οι πηγές πληροφόρησής τους για το μητρικό θηλασμό προέρχονταν περισσότερο από βιβλία και περιοδικά και λιγότερο από επαγγελματίες υγείας. Οι γνώσεις τους για τα οφέλη του μητρικού θηλασμού στο παιδί και τη μητέρα κρίθηκαν ελλιπείς. Από τη συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων στην παρούσα έρευνα, σημαντική ήταν η παραδοχή ότι θεωρούν αξιοσημείωτη την άσκηση υποστήριξης και την ενθάρρυνση της συντρόφου τους από τους ίδιους στην προσπάθεια που καταβάλλει η μητέρα για την επιτυχία του μητρικού θηλασμού. Ωστόσο, αξιοσημείωτα μεγάλο ήταν το ποσοστό των πατέρων που δήλωσαν ότι δεν θα ήθελαν η σύντροφός τους να θηλάσει σε δημόσιο χώρο, γεγονός που θα πρέπει να προβληματίσει σε ποιο βαθμό είναι αποδεκτό από τη σημερινή κοινωνία το δικαίωμα κάθε μητέρας και κάθε παιδιού στο μητρικό θηλασμό.

Οι επαγγελματίες υγείας έχουν την ευθύνη της υπεύθυνης ενημέρωσης του ζευγαριού σχετικά με το μητρικό θηλασμό, όπως και της ενθάρρυνσης για τη συμμετοχή του πατέρα στη διαδικασία φροντίδας και υποστήριξης της συντρόφου του σε ό,τι αφορά το μητρικό θηλασμό. Η ενημέρωση και η συμβουλευτική για το μητρικό θηλασμό είναι αναγκαία να ασκούνται συστηματικότερα και πιο οργανωμένα από επίσημους φορείς και να απευθύνονται και στον πατέρα, ο οποίος είναι σε θέση να διευκολύνει, να ανατροφοδοτήσει, να εμπυχωώσει και να ενθαρρύνει τη σύντροφό του στην περίοδο της λοχείας και να συμβάλει αποτελεσματικά ως ο "σημαντικός άλλος" στην εδραίωση του μητρικού θηλασμού.

Ο σημαντικός ρόλος του συντρόφου και πατέρα στην επιτυχία του μη-

* Μαίης Β' Πανεπιστημιακής Μαιευτικής-Γυναικολογικής Κλινικής "ΑΡΕΤΑΙΕΙΟΥ" Νοσοκομείου.

τρικού θηλασμού είναι ανάγκη σήμερα να υπογραμμισθεί και να αποτελέσει έναν από τους μοχλούς, που θα χρησιμοποιηθούν για τη διάδοση, την υποστήριξη και την προαγωγή του.

Λέξεις κλειδιά: μητρικός θηλασμός, πατέρας, πεποιθήσεις, γνώσεις, ρόλος.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κοινή διαπίστωση στις ημέρες μας είναι η αύξηση του ενδιαφέροντος του μελλοντικού πατέρα για την ενεργό συμμετοχή του στην προετοιμασία της συντρόφου του κατά την περίοδο της εγκυμοσύνης και του τοκετού, αλλά και κατά την περίοδο της λοχείας (Labarere et al., 2005). Οι άνδρες σήμερα ζητούν –περισσότερο από ποτέ– πληροφόρηση για την προγεννητική και μεταγεννητική περίοδο που θα διανύσει η σύντροφός τους, ενώ ταυτόχρονα διεκδικούν ρόλο στην υποστήριξη της κατά τον τοκετό, αλλά και στη φροντίδα του νεογνού. Αυτό αποτελεί ένα πρόσφατα αναπτυσσόμενο στερεοτυπικό πλαίσιο για την πατρότητα, που διαδέχεται το παλαιότερο, το οποίο ήθελε τον άνδρα περισσότερο αποστασιοποιημένο από όλες τις παραπάνω διαδικασίες.

Η ενεργός συμμετοχή του άνδρα στην περίοδο της εγκυμοσύνης και της λοχείας, στην υποστήριξη της συντρόφου και στη φροντίδα του νεογέννητου, έχει ήδη αποδειχθεί ως ευεργετική για την καλή υγεία μητέρας και νεογνού και για την επιτυχία της έναρξης και εδραίωσης του μητρικού θηλασμού (Arora et al., 2000, Freed et al., 2003, Giugliani et al., 1994). Η παρούσα μελέτη έχει σκοπό να διερευνήσει τη στάση και τις πεποιθήσεις του πατέρα όσον αφορά το μητρικό θηλασμό, αναγνωρίζοντας το σημαντικό του ρόλο στην υποστήριξη της συντρόφου του κατά τη λοχεία γενικότερα, αλλά και πιο συγκεκριμένα στην επιτυχία εδραίωσης του μητρικού θηλασμού ως αποκλειστικής μεθόδου σίτισης του παιδιού του.

ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ

Η παρούσα έρευνα διεξήχθη από δυο μαίες τον Ιούλιο και τον Αύγουστο του 2005 στη Β' Μαιευτική-Γυναικολογική Κλινική του "ΑΡΕΤΑΙΕΙΟΥ" Νοσοκομείου. Δείγμα αποτέλεσαν 100 πατέρες νεογνών, που γεννήθηκαν στο Μαιευτήριο του Νοσοκομείου τούς μήνες που εξελισσόταν η έρευνα. Η συμμετοχή στην έρευνα ήταν προαιρετική και ανώνυμη. Ως μέθοδος συλλογής των δεδομένων αποτέλεσε σύντομο αυτοσυμπληρούμενο ερωτηματολόγιο, το

οποίο πριν την τελική του διαμόρφωση δοκιμάστηκε πιλοτικά σε 10 πατέρες. Το ερωτηματολόγιο περιείχε κλειστού τύπου ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής. Στο ερωτηματολόγιο περιέχονταν ερωτήσεις κοινωνικοδημογραφικού περιεχομένου, ερωτήσεις γνώσεων και ερωτήσεις πεποιθήσεων όσον αφορά το μητρικό θηλασμό.

Οι ερευνήτριες διένειμαν προσωπικά το ερωτηματολόγιο στους συμμετέχοντες κατά τις ημέρες παραμονής της μητέρας και του νεογέννητου στο Μαιευτήριο, συλλέγοντάς το μετά από λίγα μόνο λεπτά. Όρος συμμετοχής στην έρευνα ήταν να συμπληρωθεί το ερωτηματολόγιο χωρίς τη συνδρομή άλλου ατόμου και να επιστραφεί στις ερευνήτριες από τον ίδιο τον πατέρα αμέσως μετά τη συμπλήρωσή του. Η ανταπόκριση των συμμετεχόντων υπήρξε αρκετά ικανοποιητική και σε πολλές περιπτώσεις ήταν έκδηλος ο ενθουσιασμός για τη συμμετοχή τους σ' αυτή την έρευνα. Η συλλογή και η επεξεργασία των δεδομένων έγινε στο πρόγραμμα "Excel".

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Περιγραφή πληθυσμού. Το 60% των πατέρων ανήκαν στην ηλικιακή ομάδα των 30-40 ετών, το 22% στην ηλικιακή ομάδα των 22-30 ετών, ενώ μόνο το 18% είχε ηλικία μεγαλύτερη των 40 ετών. Επίσης, το 76% δήλωσε ελληνική εθνικότητα.

Εκπαιδευτικό επίπεδο. Όσον αφορά το εκπαιδευτικό επίπεδο, το 42% των συμμετεχόντων δήλωσαν απόφοιτοι Α.Ε.Ι.-Τ.Ε.Ι., το 39% απόφοιτοι Λυκείου, το 16% απόφοιτοι Γυμνασίου και 3% απόφοιτοι Δημοτικού.

Οικονομική κατάσταση. Το 39% από τους συμμετέχοντες συγκέντρωνε εισόδημα 1.000-1.500 ευρώ το μήνα.

Προηγούμενη εμπειρία. Το 60% των συμμετεχόντων γίνονταν πατέρες για πρώτη φορά, το 33% για δεύτερη φορά, το 5% για τρίτη και μόνο το 2% για τέταρτη.

Ενημέρωση – Πληροφόρηση. Για τη διαδικασία του τοκετού είχε ενημερωθεί ποσοστό 90% των πατέρων κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης, ενώ για το μητρικό θηλασμό είχε ενημερωθεί μικρότερο ποσοστό και συγκεκριμένα το 64%. Πηγή πληροφόρησής τους για το μητρικό θηλασμό: Ποσοστό 41% ενημερώθηκε από τον περιοδικό Τύπο, τα βιβλία και το Διαδίκτυο, το 22% από το γιατρό, το 13% από το συγγενικό και φιλικό περιβάλλον και το 11% από τη μαία. Ποσοστό 8% περιλαμβάνει γνώση από προηγούμενη γέννηση παιδιού, ενημέρωση από τη σύντροφο και άλλη πηγή.

Ο λόγος που ώθησε τους συμμετέχοντες να ζητήσουν ενημέρωση για το μητρικό θηλασμό ήταν η επιθυμία τους να έχουν ενεργητικό ρόλο ως πατέρες και να ανταποκριθούν όσο γίνεται καλύτερα στο ρόλο αυτό, καθώς και η επιθυμία τους να βοηθήσουν αποτελεσματικά και να είναι κοντά στη σύντροφό τους. Το 84% των πατέρων δήλωσε ότι θεωρεί την ενημέρωση για το μητρικό θηλασμό απαραίτητη, μολονότι για το μητρικό θηλασμό είχε ενημερωθεί μόνο το 64%. Αξιοσημείωτο δε είναι, ότι το 91% των συμμετεχόντων στην έρευνα είχε την πεποίθηση ότι η διατροφή του παιδιού τους πρώτους μήνες της ζωής του αφορά και τον πατέρα.

Όσον αφορά τις ερωτήσεις σχετικά με τις γνώσεις των συμμετεχόντων για το μητρικό θηλασμό, οι πατέρες απάντησαν τα ακόλουθα:

Η πλειοψηφία δήλωσε –και πολύ σωστά– ότι το μητρικό γάλα είναι μεγαλύτερης διατροφικής αξίας από το ξένο γάλα, ενώ ποσοστό 5% δήλωσε ότι είναι μικρότερης διατροφικής αξίας. Για τον ιδανικό χρόνο έναρξης μητρικού θηλασμού, εφόσον η υγεία της μητέρας και του νεογνού το επιτρέπουν, το 53% επέλεξε την απάντηση: «*Την επόμενη ημέρα*», ενώ το 28% επέλεξε την απάντηση: «*Αρκετές ώρες αργότερα*». Μόνο το 12% απάντησε σωστά: «*Αμέσως μετά τον τοκετό*» και τέλος, το 7% επέλεξε την απάντηση: «*Μια ώρα αργότερα*».

Ποσοστό 35% των πατέρων δεν γνώριζε τι είναι το “πύαρ” ή “πρωτόγαλα” και ποιά είναι η διατροφική του αξία. Αυτό το ποσοστό είναι πραγματικά μεγάλο αν αναλογιστεί κανείς ότι το 64% δήλωσε ότι είχε ενημερωθεί για το μητρικό θηλασμό.

Στην ερώτηση αν το νεογνό πρέπει να βρίσκεται δίπλα στη μητέρα ή σε θάλαμο νεογνών, το 15% απάντησε: «*Δίπλα στη μητέρα*», ενώ το 85% απάντησε: «*Σε θάλαμο νεογνών*».

Στο Μαιευτήριο στο οποίο έγινε η έρευνα το νεογνό δεν είναι συνεχώς δίπλα στη μητέρα, γεγονός που ενδεχομένως επηρέασε τις απαντήσεις των συμμετεχόντων. Επίσης, σε συντριπτική πλειοψηφία οι πατέρες στην ερώτηση αν το νεογνό πρέπει να θηλάζει σε καθορισμένο ωράριο, απάντησαν: «*Ο θηλασμός πρέπει να επαναλαμβάνεται κάθε 3-4 ώρες*».

Στις ερωτήσεις που αναφέρονται σε ορισμένα από τα πιο σημαντικά πλεονεκτήματα του μητρικού θηλασμού, οι συμμετέχοντες έδωσαν ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες απαντήσεις. Το 50% γνώριζε ότι τα βρέφη που θηλάζουν έχουν λιγότερες πιθανότητες να εμφανίσουν παχυσαρκία σε μεγαλύτερη ηλικία. Το 60% των πατέρων γνώριζε ότι ο μητρικός θηλασμός σχετίζεται με την αύξηση του δείκτη νοημοσύνης των παιδιών. Επίσης, το 76% των πατέρων γνώριζε ότι ο μητρικός θηλασμός συμβάλλει στην ηρεμία του βρέφους, στο αίσθημα ηρεμίας και χαλάρωσης της μητέρας, ότι το μητρικό γάλα περιέχει αντισώματα κι ακόμη, ότι σχετίζεται αρνητικά με την εμφάνιση καρκίνου του μαστού στη μητέρα.

Στην ερώτηση: «*Ποιός παρότρυνε τη σύντροφό σας να θηλάσει*», ποσοστό 27% απάντησε ότι ήταν η μαία που παρότρυνε τη μητέρα. Ακολούθως, το 25% απάντησε ότι την παρότρυναν άτομα του συγγενικού ή φιλικού περιβάλλοντος, το 23% ότι το έκανε ο γυναικολόγος, το 17% ο παιδίατρος και τέλος, το 10% απάντησε ότι το έκανε ο ίδιος ο πατέρας.

Οι περισσότεροι συμμετέχοντες συμφώνησαν με τη θέση ότι είναι σημαντικό να παρέχουν περισσότερη βοήθεια και υποστήριξη στις συντρόφους τους κατά τη διάρκεια της λοχείας και του μητρικού θη-

λασμού. Οι ίδιοι, όμως, εκτός από τα αισθήματα χαράς για τον ερχομό του παιδιού τους στον κόσμο, δήλωσαν σε ποσοστό 14% ότι αισθάνονται αίσθημα ευθύνης και άγχους, ενώ σε ποσοστό 4% δήλωσαν ότι αισθάνονται και φόβο.

Τέλος, στην ερώτηση εάν θα τους ενοχλούσε να θηλάσει η σύντροφός τους το παιδί τους σε δημόσιο χώρο, το 20% των πατέρων που συμμετείχαν στην έρευνα απάντησε καταφατικά.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Έρευνες έχουν δείξει ότι οι απόψεις και γενικότερα η στάση των γυναικών για το μητρικό θηλασμό επηρεάζεται άμεσα από τη γνώμη των συντρόφων τους, ενώ η επιτυχία τους να θηλάσουν και η διάρκεια θηλασμού σχετίζονται θετικά με την υποστηρικτική συμπεριφορά των συντρόφων τους, την ενθάρρυνσή τους και την ενεργό συμμετοχή τους στη φροντίδα του παιδιού (Crost et al., 1998, Henderson et al., 2000, Wallace et al., 2005).

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι μολονότι οι συμμετέχοντες σε μεγάλο ποσοστό δήλωσαν ότι είχαν ενημερωθεί για το μητρικό θηλασμό, εντούτοις αγνοούσαν σημαντικές συνιστώσες για τον τρόπο που τελικά αυτός επιτυγχάνεται, γεγονός που απαντάται και σε άλλες έρευνες (Bonet et al., 2007). Οι πηγές πληροφόρησής τους προέρχονταν στο μεγαλύτερο ποσοστό από βιβλία και περιοδικά και για το λόγο αυτό, όπως η έρευνα απέδειξε, η ποιότητά της πληροφόρησης δεν ήταν ικανοποιητική (Henderson et al., 2000).

Οι γνώσεις τους για τα οφέλη του μητρικού θηλασμού στο παιδί και τη μητέρα κρίθηκαν ελλιπείς. Οι μαίες δεν είχαν μεγάλο ποσοστό συμμετοχής στην πληροφόρηση των συντρόφων, ωστόσο είχαν το μεγαλύτερο ποσοστό στην παρότρυνση των γυναικών να θηλάσουν. Είναι αδιαμφισβήτητη η ανάγκη οι μαίες να συντονίσουν την προσπάθεια άσκησης οργανωμένου και επίσημου προγράμματος συμβουλευτικής και προετοιμασίας του ζευγαριού και για το μητρικό θηλασμό, μέσα από τη λειτουργία του Δημόσιου και Ιδιωτικού Μαιευτηρίου, αλλά και την Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας.

Επίσης, σημαντική ήταν η παραδοχή από τη συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων στην παρούσα έρευνα, ότι θεωρούν αξιόλογη την άσκηση υποστήριξης και την ενθάρρυνση της συντρόφου τους από τους ίδιους στην προσπάθεια που αυτή καταβάλλει για το μητρικό θηλασμό. Σ' αυτό το πνεύμα της ωριμότητας και της συνειδητοποίησης της ευθύνης του πατέρα πρέπει να ασκηθούν οι πα-

ρεμβάσεις, έτσι ώστε το σύγχρονο Μαιευτήριο να προσαρμοστεί στη νέα αυτή πραγματικότητα και να υποστηρίξει το μητρικό θηλασμό, αλλά και το ρόλο του πατέρα σ' αυτόν. Πρέπει να δίνεται το περιθώριο στον άνδρα, εφόσον το επιθυμεί, να βρίσκεται κοντά σ' όλη τη διαδικασία, όπου η σύντροφος και το παιδί του παρακολουθούνται, να εκφράζεται και να ενθαρρύνεται σε πρωτοβουλίες για την υποστήριξή τους. Ακόμη, ο πατέρας πρέπει να λαμβάνει μηνύματα, που να υπογραμμίζουν συχνά σ' αυτόν τη σημασία της δικής του παρουσίας, ενθάρρυνσης και επικουρίας της συντρόφου του στο μητρικό θηλασμό, ο οποίος θα επιφέρει αναρίθμητα οφέλη για την υγεία της συντρόφου και του παιδιού του, αλλά και για την οικογενειακή τους ζωή γενικότερα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι γνώσεις, οι αντιλήψεις και η έκδηλη στάση του πατέρα για το μητρικό θηλασμό υπογραμμίζονται, μεταξύ άλλων, ως καθοριστικές συνιστώσες για να προβεί η μητέρα στην έναρξη και κατά δεύτερο σκοπό στην εδραίωση του μητρικού θηλασμού ως μοντέλου διατροφής του νεογνού-βρέφους (Freed et al., 1993). Ο σημαντικός ρόλος του συντρόφου και πατέρα στον επιτυχή μητρικό θηλασμό, είναι ανάγκη σήμερα να υπογραμμισθεί και να αποτελέσει έναν από τους μοχλούς, που θα χρησιμοποιηθούν για τη διάδοση, την υποστήριξη και την προαγωγή του (Crost et al., 1998, Giugliani et al., 1994, Wallace et al., 2005).

Η ενημέρωση και η συμβουλευτική για το μητρικό θηλασμό είναι αναγκαία να ασκούνται συστηματικότερα και πιο οργανωμένα από επίσημους φορείς και

να απευθύνονται και στον πατέρα, ο οποίος είναι σε θέση να διευκολύνει, να ανατροφοδοτήσει, και να ενθαρρύνει τη σύντροφό του στη λοχεία και να συμβάλει αποτελεσματικά ως ο "σημαντικός άλλος" στην εδραίωσή του. Μέσω της ανάληψης οργανωμένων δράσεων οι νέοι πατέρες πρέπει να ενθαρρύνονται από τους επαγγελματίες υγείας και την κοινότητα για να συμμετέχουν ενεργά στην υποστήριξη και τη φροντίδα της συντρόφου τους και την ανάπτυξη του πρώιμου δεσμού με το παιδί τους.

ABSTRACT

Paraskevi Volaki, Stella Paliatsiou: Research for the investigation of father's role in Breastfeeding.

"ELEFTHO", 104-108, 2007S

Purpose: The present study aims to investigate the knowledge, beliefs and attitude of father in reference to breastfeeding as they are expressed in today's Greek community during the first days after their child is born.

Material and Method: The research was carried out at a state university obstetric clinic including a sample of 100 fathers, whose wives have delivered their baby from July till August 2005. The method of collecting the data was an original self-registered questionnaire. The participation to the research was anonymous and not obligatory.

Results: The results of the research showed that the participants although they have mentioned that they were informed about breastfeeding, they ignored some of the most important guiding principles for breastfeeding achievement. Their information for breastfeeding was collected from books and magazines rather than from health professionals. Their knowledge about the benefits of breastfeeding to the mother and her child were insufficient according to the study. It was importantly accepted from the majority or the participants of the present research that their personal support and the encouragement to their partners as they were paying an effort to breastfeed their newborn babies was considered to be very important and useful. However the percentages of fathers that they mentioned that they were against of the seeing their partner breastfeeding in public was grate enough; this is a fact that has to make us think to what extend breastfeeding is acceptable from Greek community as a human write of every Mother and every child.

Conclusion: Health professionals are responsible to inform the couple about breastfeeding and to encourage the participation of the male partner to

the whole process of care-giving and support of his female partner as far breastfeeding is concerned. Breastfeeding education and counseling has to be further organized from executive care-givers and to be referred also to the partner, who can facilitate, empower, and encourage his female partner at the postpartum period and can also contribute as the "important other person" in the consolidation of breastfeeding.

The crucial role of the female partner and father at breastfeeding success needs to be underlined and has to be used for breastfeeding promotion.

Key words: breastfeeding, father, beliefs, knowledge, role.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Arora S., McJunkin C., Wehrer J., Kuhn P.: Major Factors Influencing Breastfeeding Rates: Mother's Perception of Father's Attitude and Milk Supply. *Pediatrics*, 2000 Nov., Vol. 106.
- Bonet M., Kaminski M., Blondel B.: Differential trends in breastfeeding according to maternal and hospital characteristics: results from the French National Perinatal Surveys. *J Pediatr Gastroenterol Nutr.*, 2007 Aug.; 45(2):234-9.
- Crost M., Kaminski M.: Breastfeeding at maternity hospitals in France in 1995. National perinatal survey. *Arch Pediatr.*, 1998 Dec, Vol. 5(12):1316-26.
- Freed G.L., Fraley J.K., Schanler R.J.: Accuracy of expectant mothers' predictions of fathers' attitudes regarding breast-feeding. *J Fam Pract.*, 1993 Aug., 37(2):148-52.
- Giugliani E.R.J., Caiaffa W.T., Vogelhut J., Witter F.R., Perman J.A.: Effect of breastfeeding support from different sources on mothers' decisions to breast-feed. *Journal of Human Lactation*, 1994, Vol. 10; 157-161.
- Hederson L., Kitzinger J., Green J.: Representing infant feeding: content analysis of British media portrayals of bottle feeding and breastfeeding. *BMJ.*, 2000 Nov., Vol. 11; 321(7270): 1196-1198.
- Labarere J., Gelbert-Bautino N., Ayrat A.S., Duc C., Berchotteau M., Bouchon N., Schelstraete C., Vittoz J.P., Francois P.: Efficacy of breastfeeding support provided by trained clinicians during an early, routine, preventive visit: a prospective, randomized, open trial of 226 mother-infant pairs. *Pediatrics*, 2005 Feb.; 115(2):e139-46.
- Wallace L.M., Dunn O.M., Alder E.M., Inch S., Hills R.K.: Randomised-controlled trial in England of a postnatal midwifery intervention on breast-feeding duration. *Midwifery*, 2000 Sep.; 22(3):262-73
- ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Οι εικόνες είναι από το Διαδίκτυο.